

Berlīnes konference par Boloņas procesu – solis uz priekšu Eiropas augstākās izglītības telpas veidošanā

*Asoc. prof. Andrejs Rauhvargers,
Rektoru Padomes ģenerālsekretārs,
Boloņas procesa starptautiskās darba grupas dalībnieks*

Publicēts „Izglītība un kultūra” 2003. gada 26. septembrī

Ministru un augstskolu pārstāvju konference par Boloņas procesu 18. un 19. septembrī

Eiropas augstākās izglītības telpas veidošanas process, kurš ir plašāk pazīstams ar nosaukumu Boloņas process, aizsākās 1999. gadā, kad 29. valstu ministri Boloņā parakstīja deklarāciju par šādas telpas izveidi.

Boloņas procesa galvenie mērķi ir:

- *panākt, lai Eiropas valstīs piešķirtie grādi un kvalifikācijas būtu savstarpēji izprotami, un tos varētu izmantot gan tālākām studijām, gan un darbam visā Eiropas augstākās izglītības telpā,*
- *lai Eiropas augstākā izglītība kļūtu pievilcīgāka un konkurētspējīgāka pasaules mērogā.*

Eiropas augstākās izglītības telpas izveidi ir paredzēts pabeigt līdz 2010. gadam. Eiropas valstu augstākās izglītības ministri ir vienojušies ik divus gadus tikties, lai izvērtētu sasniegto un nospraustu prioritātes nākamajiem diviem gadiem.

18. un 19. septembrī Berlīnē notika 40 Eiropas valstu augstākās izglītības ministru un augstākās izglītības pārstāvju - Eiropas universitāšu asociācijas un Eiropas valstu Rektoru padomju vadības konference par Eiropas augstākās izglītības telpas veidošanas procesu. No Latvijas piedalījās Izglītības un zinātnes ministrs K.Šadurskis, Augstākās izglītības un zinātnes departamenta direktors Jānis Čakste, Rektoru padomes priekšsēdētājs Jānis Vētra un Rektoru Padomes ģenerālsekretārs Andrejs Rauhvargers, kurš pastāvīgi darbojas Boloņas procesa starptautiskajā darba grupā.

Konference analizēja Eiropas Augstākās izglītības telpas veidošanā līdz šim paveikto un noteica prioritātes Eiropas augstākās izglītības attīstībai turamākajos divos gados.

Eiropas Augstākās izglītības telpas veidošana aizsākās 1999. gadā, kad 29 Eiropas savienības valstu, kandidātvalstu un Eiropas Ekonomiskās zonas valstu ministri Boloņā parakstīja deklarāciju, kurā apņemas šo kopējo telpu izveidot līdz 2010. gadam. Boloņas deklarācija ir uzskatāma par aizsākumu Eiropas kopējai augstākās izglītības politikai. Šāda politika bija nepieciešama galvenokārt divu iemeslu dēļ – pirmkārt, lai savstarpēji pieskaņotu augstākās izglītības sistēmas, tādējādi uzlabojot diplomu savstarpējo atzīšanu un absolventu nodarbināmību Eiropas kopējā darba tirgū, otrkārt, lai veicinātu Eiropas augstākās izglītības konkurētspēju pasaules mērogā. Darbība pie Eiropas Augstākās izglītības telpas veidošanas pirms iestāšanās ES neapšaubāmi bija un ir izdevīga kandidātvalstīm, tajā skaitā Latvijai – jau kopš Boloņas

deklarācijas parakstīšanas grādu un diplomu sistēma Latvijā attīstās atbilstoši Eiropā kopīgi noteiktajām vadlīnijām.

Konference analizēja divus galvenos ziņojumus: Eiropas universitāšu asociācijas ekspertu K. Tauha un S. Reihertas sagatavoto ziņojumu „Tendences un Studiju struktūras Eiropā -2003” kurš atspoguļo kopš 1999. gada jau trešā „Tendenču” sērijas pētījuma rezultātus, kā arī otru galveno ziņojumu, kuru Boloņas procesa starptautiskās darba grupas vārdā bija sagatavojis profesors Pāvels Zgaga, kurš ir arī bijušais Slovēnijas Izglītības un zinātnes ministrs (abi ziņojumi angļu valodā ir pieejami rektoru padomes mājaslapā www.aic.lv/rp).

Jaunais Boloņas procesā

Konferences noslēgumā ministri pieņēma komunikē, kurā noteica prioritātes un darbības vadlīnijas nākamajiem diviem gadiem. Pilns šā komunikē teksts latviešu valodā būs pieejams nākošajā numurā.

Prioritātes

Periodam līdz 2005. gadam ir noteiktas trīs prioritātes: kvalitātes nodrošināšanas sistēmu izveide, divciklu grādu sistēmas ieviešana un diplomu un studiju periodu savstarpējās atzīšanas veicināšana.

Kvalitātes nodrošināšanā Eiropas kvalitātes nodrošināšanas tīklam (ENQA) līdz 2005. gadam jāizveido saskaņoti un savstarpēji izprotami kvalitātes kritēriji un procedūras. Katrai valstij līdz 2005. gadam ir skaidri jānosaka visu kvalitātes nodrošināšanā iesaistīto pušu pienākumi, jāuzsāk akreditācija vai tai līdzīga sistēma, jānodrošina starptautisku ekspertu iesaiste vērtēšanā un savas kvalitātes nodrošināšanas aģentūras sadarbība ar pārējām caur ENQA tīklu.

Latvijā šīnī aspektā daudz kas ir jau paveikts, tagad galvenokārt jāsadarbības ENQA ietvaros, pirmkārt jau, lai panāktu, ka pārējās valstis respektē un atzīst Latvijā veiktās akreditācijas rezultātus.

Grādu struktūras attīstībā visām valstīm jāpanāk, lai līdz 2005. gadam būtu uzsākta reāla pāreja uz divciklu sistēmu ar jēgpilniem bakalaura un maģistra grādiem, nodrošinot abu līmeņu grādu izmantojamību gan tālākām studijām, gan darba tirgū. Kas attiecas uz pašu bakalaura-maģistra sistēmas ieviešanu, vairākās Boloņas procesā iesaistītajās valstīs tiek plānota, taču reāli vēl nav uzsākusies. Latvijā tas ir noticis jau pirms vairākiem gadiem, taču daudz pūļu vēl būs jāpieliek, lai bakalaurs no starppakāpes pārvērstos par tiešām patstāvīgu un arī darba tirgū izmantojamu kvalifikāciju. Būs jāpieliek arī pūles, lai veicinātu Latvijas grādu un kvalifikāciju sistēmas izprotamību citu valstu skatījumā.

Diplomu atzīšana pirmām kārtām prasa, lai visas procesā iesaistītās valstis parakstītu un ratificētu Lisabonas diplomatzīšanas konvenciju- to ir veicis vairums Boloņas procesa valstu, taču tā vēl nav ratificēta Vācijā un Somijā un to nav pat parakstījušas Spānija, Grieķija, Īrija un Beļģija. Tajā pat laikā diplomatzīšanas tagadējā izpratne ietver ne vairs atzīšanu kā formālu aktu, bet gan kā konkrēta ceļa atrašanu, kā ārvalstnieks var izmantot savu diplomu uzņemot valsts izglītības sistēmā vai darba tirgū, turklāt – ieskaitot arī mūžizglītības ceļā iegūtas izglītības atzīšanu. Deklarēt, ka ārvalstu diploms tiek atzīts, ir par maz – ja uzņemot valsts augstskolām ir grūtības saprast, kā šo „atzīto” ārzemju diplomu izmantot tālākām studijām vai arī ja darba devējiem nav iespējams saprast, kā izmantot tā īpašnieku savā uzņēmumā, tad tāda „atzīšana” daudz vis nepalīdz. Tieši šajā aspektā diplomatzīšanā vēl daudz darāms.

Jaunas apņemšanās un uzdevumi

Grādu struktūras. Lai vairotu grādu un diplomu sistēmu izprotamību, ministri savā komunikē apņemas līdz 2005. gadam izstrādāt savās valstīs kvalifikāciju ietvarstruktūras (*qualifications frameworks*), kurās katra grāda/ kvalifikācijas apraksts ietvers tā līmeni, tā sasniegšanai nepieciešamo studiju darba apjomu (kreditpunktu skaitu), iegūstamos studiju rezultātus (kompetences, prasmes, zināšanas) un profilu.

Eiropas līmenī savukārt tiks izveidota elastīga un aptveroša ietvarstruktūra, ar kuras palīdzību būs vieglāk „pārtulkot” vienas valsts grādus citas valsts izglītības sistēmas „valodā”.

Grādu caurskatāmības instrumenti. Ministri ir apņēmušies, ka līdz 2005. gadam visiem absolventiem automātiski, bez maksas un Eiropā plaši izmantotā valodā jāizsniedz Eiropas vienotais Diploma pielikums.

Turpinot strādāt pie kreditpunktu sistēmas, tā ir jāveido kā sistēma kreditpunktu uzkrāšanai (kā tas Latvijā jau ir), taču radot arī īpašus alternatīvus mācīšanās ceļus, lai tās pašas augstākās izglītības kvalifikācijas būtu iespējams pilnīgi vai daļēji iegūt mūžizglītības ceļā.

Doktorantūra kā trešais cikls. Ja līdz šim Boloņas process pievērsās tikai studijām līdz maģistra līmeni, tad Berlīnes komunikē pievērsas arī trešajam – doktorantūras ciklam, pasvītrot augstākās izglītības un zinātnes saistību un doktorantūras lomu augstākā izglītības attīstībā.

Īsā cikla studijas. Līdz šim ārpus procesa bija palikušas arī īsās profesionālās studiju programmas (tajā skaitā Latvijas koledžu programmas) . Berlīnes komunikē nosaka, ka turpmākajā periodā starptautiskajai darba grupai jāizvērtē iespēja uzsākt darbu pie jautājuma par īso studiju saistību ar pirmā cikla (bakalaura) grādiem, meklējot ceļus, kā īso ciklu absolventiem turpināt studijas.

Kopīgie grādi. Uz iepriekšējā periodā notikušo pētījumu pamata ministri nolēma, ka kopīgo grādu veidošana dažādu valstu augstskolu starpā ļoti veicina Boloņas procesa mērķu sasniegšanu un ka tādēļ kopīgo grādu veidošana ir jāstimulē, taču kopīgo grādu veidošanai un to atzīšanai šobrīd ir šķēršļi valstu likumdošanā. Komunikē pauž ministru apņemšanos katram savā valstī izanalizēt likumdošanu un veikt nepieciešamās izmaiņas, lai kopīgo grādu piešķiršana kļūtu iespējama..

Augstskolas. Komunikē ir uzsvērts, ka būtisks priekšnoteikums mērķu sasniegšanai ir reāla augstskolu autonomija. Tajā pat laikā ministri atzīst, ka procesa turpmākajai veiksmei ir absolūti nepieciešams, lai par šā procesa mērķiem būtu informēti augstskolu mācītāji un visu līmeņu administratori un lai tie iesaistītos darbā pie mērķu sasniegšanas.

Studenti. Komunikē pasvītrot lielo pozitīvo lomu, kāda procesa veiksmīgā norisē ir bijusi studentiem un to organizācijām. Tajā pat laikā tiek atzīts, ka, lai gan studentu iesaiste augstākās izglītības pārvaldē gandrīz visās valstīs juridiski ir pilnībā iespējama, tā reālitātē ir pārāk maza un ministri aicina augstskolas un studentus meklēt ceļus, kā to palielināt.

No solījumiem uz reālu progresu. Komunikē paredz, ka ja procesa mērķi ir jāsasniedz līdz 2010. gadam, tad ir nepieciešams, lai valstis sniedz pārskatu par procesā reāli paveikto, nevis nākotnes plāniem ieviešanai. 2005. gadā notiks paveiktā izvērtēšana pēc sasniegumiem šogad noteiktajās trijās prioritāšu jomās – kvalitātes nodrošināšanā, divciklu sistēmas ieviešanā un diplomatzīšanā.

Jauni dalībnieki procesā. Konferences laikā Boloņas procesā iesaistījās septiņas jaunas valstis: Albānija, Bosnija - Hercegovina, Maķedonija, Serbija un Melnkalne, kā arī Andora, Krievija un Svētais krēsls. Līdz ar to valstu kopskaits procesā tagad ir 40. Pirmo četru minēto valstu uzņemšana jau bija paredzama – tās bija laikus iesniegušas savus pieteikumus un starptautiskā darba grupa bija paspējusi iepazīties ar to, kādas ir viņu izglītības sistēmas un kā tās plāno sasniegt procesa mērķus. Bija paredzēta arī uzņemšanas kritēriju maiņa, kas ļautu pēdējām trim valstīm kļūt par procesa kandidātēm un pēc sasniegumu izvērtēšanas tikt uzņemtas 2005. gadā. Ņemot vērā Krievijas lielo vēlmi iesaistīties procesā uzreiz, ko tā pa visiem iespējamajiem kanāliem un līmeņiem bija intensīvi signalizējusi daudzās valstīs, ministru konference atrada par iespējamu uzreiz pēc kritēriju maiņas uzņemt procesā arī pēdējās trīs no minētajām valstīm: Andoru, Krieviju un Svēto krēslu.

Pēc tik ievērojama dalībvalstu loka paplašināšanās atšķirības procesa dalībvalstu spektrā ievērojami pieaug, tādēļ process kļūs sarežģītāks. Daži no konferences dalībniekiem uzskatīja, ka tas var kļūt par procesu, kurā valstis virzās ar diviem atšķirīgiem ātrumiem. Laiks rādīs, vai divi ātrumi būs nepieciešami un uz kurām valstīm tādā gadījumā attieksies lēnākais – tās var būt gan valstis, kuras tikko iesaistās procesā un kurām ir jāveic milzu reformas, lai panāktu pārējās, taču tās tikpat labi varētu būt arī dažas no tām procesa jau esošajām dalībvalstīm, kuras līdz šim ir paveikušas mazāk nekā citas.

Krievijas uzņemšana procesā Baltijas valstīm paver jaunas iespējas risināt sasāpējušo jautājumu par tiem Krievijas augstskolu diplomiem, kuri Baltijas valstīs tiek iegūti, dažādā veidā apejot vai ignorējot likumdošanu un parasti maskējot neregistrētas filiāles ar „neklātienēs” vai „tālmācības” studijām. Eiropas valstu ministri savā komunikē uzsver, ka transnacionālajās apmaiņās noteicošajam faktoram ir jābūt akadēmiskajai kvalitātei. Līdz ar to Krievijas uzņemšana Boloņas procesā dod platformu sarunām valstu starpā par to, kā kopīgi kontrolēt un nodrošināt transnacionālās izglītības kvalitāti.

Kopsavilkumā jāsaka – Berlīnes konference parādīja, ka Boloņas procesā ir daudz sasniegts, bet ka šim procesam jāklūst „kvantitatīvi mērāms” – jāievieš atskaitīšanās mehānisms, ka procesa tālāka sekmīga virzība nav iedomājama bez augstskolu mācītājspēku un studentu reālas un mērķtiecīgas iesaistes. Konference noteica prioritāros virzienus nākamajiem gadiem – kvalitātes nodrošināšana, grādu sistēma un diplomu atzīšana.

Šā raksta autoram kā konferencei iesniegtā ziņojuma „Latvija Boloņas procesā” autoram ir pilnīga pārliecība, ka Latvija uz priekšu virzās ātrāk nekā virkne citu valstu, taču arī mums tuvākajos gados nāksies izdarīt virkni pārveidojumus, tajā skaitā arī tādus aspektus, par kuriem jau gandrīz domājām ka viss jau kārtībā. Bet par to neskumsim, protams, ir valstis, kuras procesā nav izdarījušas nevienu kļūdu, taču tās, visticamāk, pagaidām ir tikai ”plānojušas darīt”, nevis reāli reformējušas savas sistēmas.

Piektdien, 26. septembrī Berlīnes konferences rezultātus un tālākās darbības apspriedīs Latvijas Rektoru padome.

Berlīnē, 20.09.2003

e-mail: rp@lanet.lv